

УДК

ББК

Тамара Марчій-Дмитраш

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті актуалізовано специфіку організації навчальної діяльності учнів початкової школи у процесі вивчення іноземної мови. Обґрунтовано компоненти (цільовий, мотиваційний, змістовий, процесуально-ігровий, результативний, контрольньо-оцінювальний) і етапи (підготовчий, виконавчий, аналітично-коригувальний) організації навчальної діяльності молодших школярів. Акцентовано на провідній ролі вчителя іноземної мови в управлінні навчальною діяльністю дітей.

Ключові слова: навчальна діяльність, молодші школярі, початкова школа, іноземна мова, організація, компонент, етап, вчитель іноземної мови.

Актуальність дослідження. Початок навчання дитини в школі супроводжується змінами в її житті, зокрема, переходом від ігрової до навчальної діяльності, яка поступово повинна стати провідною. Така діяльність визначає специфіку розвитку особистості і психіки.

Результати аналізу наукової психологічної, педагогічної та методичної літератури і практичного досвіду педагогів свідчать, що вчителі іноземної мови початкової школи недостатньо володіють теоретичними і методичними знаннями про вікові особливості молодших школярів, специфіку взаємодії з ними, використовують традиційні форми і методи роботи. Актуальність досліджуваної нами проблеми зумовлено важливістю ефективної організації навчальної діяльності учнів для їх зацікавлення, мотивації і успішності у вивченні іноземної мови.

Аналіз досліджень і публікацій. Специфіку організації навчальної діяльності учнів різних вікових категорій досліджували Т. Донченко,

О. Катеруша, А. Клименко, В. Крутій, О. Кузьміна, І. Куліш, М. Матішак, Н. Потапова, Т. Пушкарьова, О. Ярошенко та інші. Питання підготовки майбутніх педагогів до організації та активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи відображено у працях М. Гайдур, В. Михальської, М. Овчинникової, С. Ратовської, Н. Сулаєвої, Л. Філатової.

З метою з'ясування особливостей організації навчальної діяльності у процесі вивчення іноземної мови в початковій школі проаналізовано підходи до визначення змісту цього поняття. Окремі науковці висвітлюють деякі аспекти досліджуваного явища. Так, Т. Пушкарьова навчально-пізнавальну діяльність характеризує як цілісну дидактичну систему, яка ціленаправлена на засвоєння знань, формування вмінь і навичок, створення умов для їх засвоєння із урахуванням особистісно орієнтованого підходу [7, с. 5–16]. М. Гайдур трактує її як цілеспрямовану діяльність, що враховує інтереси учнів, взаємодію учасників навчально-виховного процесу, забезпечуючи умови для активізації їх пізнавальної активності [1, с. 7]. О. Катеруша вважає, що навчальна діяльність – це один із видів діяльності, який спрямовано на засвоєння знань, набуття вмінь і навичок самостійно навчатися і застосовувати знання на практиці [3, с. 6]. М. Матішак зазначає, що навчальна діяльність є складним новоутворенням [4, с. 8].

Таким чином, немає чіткого визначення навчальної діяльності. В нашому розумінні, навчальна діяльність – це, насамперед, взаємодія вчителя й учнів початкової школи, яка забезпечує формування знань, умінь і навичок, розвиток пізнавальних інтересів (у процесі вивчення іноземної мови).

З метою з'ясування особливостей досліджуваного явища проаналізовано різні підходи до визначення компонентів навчальної діяльності (Т. Донченко, О. Катеруша, М. Овчинникова, О. Савченко). Узагальнивши їх, у контексті нашого дослідження ми визначили основними наступні: цільовий (орієнтація вивчення іноземної мови на досягнення практичної, освітньої, розвивальної, виховної цілей); мотиваційний (забезпечення позитивного ставлення до навчальної діяльності), змістовий (знання, вміння, навички, нові знання і

способи дій), процесуально-ігровий (дії, операції, ігри, за допомогою яких виконується діяльність), результативний (аналіз результатів), контрольньо-оцінювальний (виявлення рівня засвоєння учнями матеріалу, правильності виконання вправ тощо). Усі компоненти взаємопов'язано й спрямовано на розв'язання завдань вивчення іноземної мови.

Цілі навчання (цільовий компонент) підпорядковуються меті вивчення іноземної мови (формування комунікативної компетенції учнів), реалізуються в комплексі у процесі її досягнення. Освітня мета полягає у здійсненні лінгвістичної освіти учнів, зіставленні іноземної мови з рідною, збагаченні знаннями про культуру, історію, традиції країни, мова якої вивчається, формуванні в них навчальних навичок (робота з книжкою, підручником, словником, довідником тощо). Розвивальну мету спрямовано на стимуляцію мотивів учіння і розвиток мовних, інтелектуальних, пізнавальних здібностей учнів, оволодіння ними досвідом пошукової та творчої діяльності у процесі вивчення іноземної мови. Виховна мета навчання іноземної мови у початковій школі полягає в забезпеченні позитивного ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, ціннісного ставлення до навколишнього світу, усвідомленні необхідності оволодіння іноземною мовою [6, с. 4–5]. Практична мета пов'язана із вмінням застосовувати іноземну мову як засіб спілкування.

З метою забезпечення мотивації (мотиваційний компонент) в організації навчальної діяльності необхідно враховувати особливості комунікативної, пізнавальної, емоційно-вольової сфер дитини молодшого шкільного віку. Тому навчання іноземної мови має бути доступним для учня. Основними передумовами формування в молодших школярів мотивів учіння є позитивне ставлення до навчання в школі, довіра до вчителя, бажання його наслідувати, допитливість, потреба у нових враженнях, наявність мети, готовності та бажання до навчання. Для цього важливо доповнити навчальну діяльність цікавим матеріалом, задовольняти потреби молодших школярів в спілкуванні, іграх, формувати їх допитливість і пізнавальний інтерес, самооцінку, підтримувати, виховувати відповідальне ставлення до навчання [9, с. 133–136].

Мотивація визначає успішність навчальної діяльності школяра. Їй сприяють слово вчителя (заохочення, позитивна оцінка за допомогою слів “Nice!” (“Гарно!”), “Great!” (“Чудово!”), “Well done!” (“Молодець!”) тощо; зміст навчального матеріалу; використання ігор; поєднання мовленнєвої діяльності з ігровою, руховою, художньою, драматичною, музичною; використання деяких аспектів інтенсивного навчання (уявні подорожі до Великої Британії, США, взаємодія у парах, групах, командах, шеренгах, використання конкурсів, змагань тощо); активізація розумово-мовленнєвої діяльності учнів (відповідність навчального матеріалу віковим особливостям молодших школярів, усвідомлення учнями своїх навчальних дій, розв’язування задач, відгадування загадок, ребусів, кросвордів тощо) [8, с. 151–152]. У навчанні повинен домінувати практичний підхід, коли учні повинні розуміти, яким чином можна застосувати отримані знання в житті.

Ефективним засобом формування мотивації та організації навчальної діяльності є дидактична гра як системотвірний метод вивчення іноземної мови в початковій школі, який синтезує в собі цільові, мотиваційні, змістові, процесуальні, результативні, контрольні-оцінювальні характеристики навчання. Поєднання ігрових дій, рухів, елементів спілкування, проявів емоцій позитивно впливає на сприймання дитиною навчання, досягнення високих результатів у вивченні іноземної мови.

Формування змістового компонента залежить від рівня володіння дітьми рідною мовою, зацікавленості у вивченні іноземної мови, усвідомлення необхідності знати слова, конструкції, будувати речення іноземною мовою, вміти їх використовувати. Щоб сформувати пізнавальний інтерес, слід забезпечити відповідність навчального матеріалу віковим особливостям молодших школярів, на заняттях змінювати види навчальної діяльності, творчі завдання для забезпечення активності, самостійності. Формують інтерес предмети і обставини, які є цінними для особи і впливають на її ставлення до засвоєння знань [2, с. 3–4]. Окрім того, молодші школярі мають потребу в емоційному контакті й підтримці дорослого, в ігровій діяльності.

Процесуально-ігровий компонент навчальної діяльності з іноземної мови залежить від можливостей учнів. Він включає дії, операції, ігри (як невід'ємний елемент навчання в початковій школі), які сприяють засвоєнню знань, умінь, навичок, їх закріпленню й застосуванню. У школі першого ступеня основними способами організації засвоєння нових знань з іноземної мови є пояснення, показ, діяльність за зразком та аналогією, дидактичні ігри, самостійна організація навчання. Узагальнення відбувається на основі аналізу певних ознак об'єктів, їх порівняння, встановлення взаємозв'язку, виокремлення основних характеристик [9, с. 96]. Відтак учні вчаться застосовувати знання зі змінами, засвоюючи загальні способи дій, формують власні висловлювання на основі здобутих знань.

Одним із стимулів навчання є аналіз досягнутих результатів учнів (результативний компонент) в оволодінні іноземною мовою.

Контроль навчання (контрольно-оцінювальний компонент) використовують для того, щоб виявити рівень засвоєння учнями матеріалу, правильності виконання вправ тощо. Самоконтроль реалізується через самоперевірку учня. Оцінювання сприяє формуванню мотивації, задоволенню від досягнутих успіхів у вивченні іноземної мови.

Єдність зазначених компонентів сприяє високому рівню ефективності організації навчальної діяльності молодших школярів, яку ми розуміємо як упорядкованість дій учителя й учнів відповідно до цілей навчання іноземної мови та яка відбувається у певних умовах для забезпечення формування в учнів комунікативної компетенції; як важливий компонент управлінської діяльності вчителя.

Організатором навчальної діяльності є вчитель, оскільки він повинен забезпечити активність кожного учня [9, с. 77]. Молодші школярі, зазвичай, позитивно ставляться до процесу навчання, сприймають прийоми організації їх праці, тому діяльність учителя іноземної мови повинна мати спонукальний характер, бути спрямованою на активну і свідому діяльність учнів з метою засвоєння ними навчальної інформації, формування досвіду використання

іноземної мови. Управління навчальною діяльністю молодших школярів (за В. Михальською) є видом діяльності вчителя для впливу на учнів і здійснюється за допомогою прогнозування, планування, організації, регулювання, контролю, корекції, аналізу їх навчання [5, с.7].

Специфіка управління навчальною діяльністю молодших школярів полягає в тому, що учням рекомендують взяти участь у визначенні завдань і результатів їх діяльності, в оцінюванні і взаємооцінюванні, використовуючи різноманітні форми навчання, завдання. Важливим аспектом є відповідність діяльності вчителя віковим психофізіологічним особливостям дітей молодшого шкільного віку [5, с. 7], її спрямованість на реалізацію мети навчання. Така діяльність учителя включає: планування (календарно-тематичне і поурочне); організацію навчальної роботи; стимулювання навчальної активності для зосередження уваги учнів, зацікавленості (основна мета – сприяти зацікавленню учнів у навчальній діяльності, використовуючи цікаві для молодших школярів форми і методи роботи); контроль і регулювання (передбачає спостереження за активністю учнів, оцінювання їх прогресу у вивченні іноземної мови за допомогою спостережень, відповідей на запитання, виконання вправ, бесід, оцінювання письмових робіт; за необхідності вчитель вносить корективи в процес навчання, якщо виявлено недоліки); аналіз результатів (порівняння досягнутих результатів у вивченні учнями іноземної мови з поставленими цілями та з'ясування причин невдач) [10, с. 36–37].

Етап організації має системотвірний характер, оскільки від нього залежать координація навчальних функцій суб'єктів освітнього процесу, розподіл навчального навантаження, залучення учнів до самостійної роботи, коригування процесу пізнання, стимулювання їх навчальної активності, аналіз результатів навчання. Організація навчальної діяльності складається з трьох етапів: підготовчого, виконавчого, аналітично-коригувального.

На підготовчому етапі вчитель іноземної мови визначає цілі навчальної діяльності і способи їх реалізації, обсяг навчального матеріалу, аналізує

підручник, підбирає для роботи з учнями технічні й наочні засоби, необхідну літературу, визначає час, необхідний для виконання вправ.

Виконавчий етап базується на взаємодії вчителя й учнів. Організуючи різні форми навчальної діяльності молодших школярів, учитель ставить перед ними навчальні завдання, забезпечує умови для їх виконання, допомагає їм, мотивує їх, ураховуючи їхні індивідуальні, психофізіологічні особливості, специфіку вивчення іноземної мови [10, с. 36–37].

Аналітично-коригувальний етап передбачає оцінювання навчальних дій учнів з іноземної мови, аналіз, коригування навчальної діяльності молодших школярів з метою сприяння вивченню іноземної мови.

Серед основних проблем організації навчальної діяльності учнів початкової школи виявлено недостатню сформованість пізнавальної самостійності учнів, самостійного монологічного мовлення; необхідність постійного мотиваційного забезпечення навчальної діяльності; недосконале технічне та матеріальне забезпечення процесу навчання; недостатній рівень готовності вчителів іноземної мови ефективно організовувати навчальну діяльність молодших школярів; педагоги рідко враховують психофізіологічні, вікові особливості молодших школярів.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу наукової літератури, дисертаційних, монографічних праць, досвіду вчителів іноземних мов, основними виокремлюємо такі особливості організації навчальної діяльності молодших школярів: спрямованість навчання на засвоєння елементарних знань з іноземної мови на початковому етапі; залежність результатів вивчення іноземної мови від ставлення молодшого школяра до навчання; зацікавленість процесом навчання, а не результатом; необхідність дотримання принципу емоційності; необхідність мотивування, використання різних форм навчальної діяльності; забезпечення відповідності навчального матеріалу індивідуальним, віковим психофізіологічним особливостям молодших школярів; необхідність урахування вчителем потреби молодших школярів у іграх і спілкуванні;

формування комунікативної компетенції на основі використання навчальних, ігрових ситуацій.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні специфіки навчання іноземної мови дітей дошкільного віку, впливу ігор, зокрема дидактичних, на сприймання дошкільниками навчального матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдур М. І. Підготовка майбутніх учителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / М. І. Гайдур. – Ялта, 2010. – 20 с.
2. Казанічер О. С. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів / О. С. Казанічер // Англійська мова та література. – 2007. – № 17 (171). – С. 2–4.
3. Катеруша О. В. Дидактичні умови активізації навчальної діяльності студентів у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / О. В. Катеруша. – Кривий Ріг, 2010. – 20 с.
4. Матішак М. В. Варіативність організаційних форм навчальної діяльності учнів 6–7-річного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / М. В. Матішак. – К., 2008. – 20 с.
5. Михальська В. Р. Підготовка студентів педагогічного коледжу до управління навчальною діяльністю молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / В. Р. Михальська. – Вінниця, 2006. – 20 с.
6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. Іноземні мови. 2–12 класи / [упоряд.: В. Г. Редько та ін.]. – К. ; Ірпінь, 2005. – 208 с.
7. Пушкарьова Т. Е. Дидактичні умови організації особистісно орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності шестирічних першокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / Т. Е. Пушкарьова. – К., 2010. – 22 с.
8. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі : навч. посібник / Роман С. В. – К. : Ленвіт, 2005. – 208 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підруч. [для студ. пед. факульт.] / Савченко О. Я. – К. : Генеза, 2002. – 368 с.
10. Чайка В. М. Основи дидактики: тести лекцій і завдання для самоконтролю / Чайка В. М. – Тернопіль : Астон, 2002. – 244 с.

Tamara Marchii-Dmytrash. The features of organization of junior pupils' educational activities in the proses of foreign language study

It is actualized the specificity of organization of primary school pupils' educational activities in the proses of foreign language study in the article. The components (target, motivative, semantic, procedural gameplay, effective, control-evaluative) and stages (preparative, executive, analytical-corrective) of organization of junior pupils' educational activity are justified. The attention is paid to the leading role of foreign language teacher in the management of children's educational activities.

Key words: educational activity, junior pupils, elementary school, foreign language, organization, component, phase, foreign language teacher.